

VAN BRON NAAR BEELD - hoe teken je een historische strip?

Ik geloof dat we altijd in beeld en woord tegelijk denken, maar toch heeft het geschreven woord vaak een hogere status dan een afbeelding. Tekeningen kunnen immers al door kinderen worden gemaakt.

Maar dat we vaak ook beelden nodig hebben om een duidelijke indruk te krijgen, wordt vaak over het hoofd gezien. En tenslotte zijn letters ook maar tekens, als woorden kleine tekeningen op een rij.

Een beeld kan een lange beschrijving vervangen en directe emotionele toegang mogelijk maken, waarvoor anders een complexe dramaturgische structuur in een tekst nodig is.

Door emoties af te beelden zonder sentimenteel te worden, trekt een strip de lezers dieper in het verhaal.

Of het nu gaat om het dagelijkse leven van mijn Duitse familie tijdens de Tweede Wereldoorlog of de verschrikkelijke ervaringen van Akram Al Saud in de Syrische gevangenissen: ik kan al deze verschillende verhalen beter tot leven roepen als ik ze combineer met illustraties.

Op twee pagina's in 'Columbusstraße' kan ik op de achtergrond de indrukken weergeven van mijn vader tijdens zijn wandeling naar school: de opruimwerkzaamheden na bombardementen, ruïnes, begrafenisstoeten, marcherende soldaten, propagandaposters en de terreur tegen de Joodse bevolking.

Op andere momenten contrasteer ik de veldpost van mijn oom (tekst) met de realiteit van het dagelijkse oorlogsleven aan het Oostfront (beeld).

In de bundel 'Het Onvoorstelbare Verbeeld', een samenwerking tussen verschillende striptmakers en de herinneringscentra Kamp Westerbork, Neuengamme en Kazerne Dossin, proberen we verhalen uit de Holocaust en andere nazi-misdaden te visualiseren.

In mijn geval het verhaal van de Belgische Holocaust-overlevende Simon Gronowski.

Geen idee waar we heen gaan. Naar het oosten, zeggen ze, om te werken.

Ik weet niet welk werk ik zal moeten doen, ik ben pas elf.

Het is zo donker, zo heet,
de wagon stinkt. We zijn
nog niet lang onderweg.

Hoe lang zou die
reis nog duren?

Door Simons persoonlijke beleving uit te beelden bied ik een zo direct mogelijke toegang tot de geschiedenis. Daarbij integreer ik tegelijkertijd mijn eigen commentaar: de geschiedenis bestaat uit kleine, individuele acties, zowel de monsterlijke massamoord op talloze mensen, als zelfopofferende zorg en liefde, een moeder die met één gebaar het leven van haar zoon redt.

Doordat de tekening zich op een klein deel van de situatie concentreert, moet de lezer zich de rest van de 'omgeving' en dus ook het verhaal zelf voorstellen.

Tegelijkertijd illustreert deze strip hoe interactief het medium is: de lezers moeten de afzonderlijke beelden actief met elkaar verbinden en er in hun hoofd een doorlopend plot van maken. De lezers zijn 'gedeeltelijk verantwoordelijk' voor de volgorde van de gebeurtenissen zoals Scott McCloud het beschrijft in 'Understanding Comics'.

Drie jaar geleden ben ik met een nieuw verhaal begonnen, samen met het NIOD. In opdracht van het internationale project 'Survivor-Centred Visual Narratives', waarin hedendaagse getuigen van genocides samenwerken met stripmakers om hun verhalen te visualiseren. Ik interviewde de jonge Syriër Akram Al Saud om zijn verhaal te vertellen.

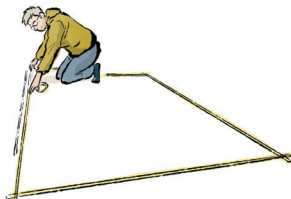
Akram overleefde de militaire gevangenis van Assad, sloot zich aan bij de revolutie en moest na een aantal jaren van burgeroorlog uiteindelijk uit Syrië vluchten. In zijn verhaal leg ik enerzijds de omgeving vast waarin hij mij zijn ervaringen vertelt: in een café, een symbool van de welvaart van onze Nederlandse omgeving.

En tegelijkertijd probeer ik op basis van zijn getuigenis de gruwelijke omgeving van de militaire gevangenis te schetsen, plekken waar pas sinds de val van Assad beelden van beschikbaar zijn.

De onmogelijkheid om deze onmenselijke omgeving te beschrijven vormt onderdeel van het verhaal. Ik teken mezelf terwijl ik de afmetingen van zijn gevangeniscel probeer te begrijpen door deze in mijn woonkamer op te meten. Ook hier toont zich het contrast tussen onze westerse welvaart en de harde realiteit in Syrië.

Hierdoor wil ik niet alleen deze verhalen voor een groter publiek ontsluiten, maar ik probeer ook steeds de mogelijkheden van de strip te tonen. Misschien bieden tekeningen een directere indruk, juist omdat het vaak zo moeilijk is om het onbeschrijflijke onder woorden te brengen.

Dat ik het materiaal waarvan ik verslag doe vooral eerst in mijn eigen omgeving zoek, komt simpelweg omdat ik niet zo van het verzinnen van verhalen hou. Ik lees ook vooral graag 'waargebeurde' verhalen. Het echte leven is spannend genoeg.

Mijn eerste graphic novel was het autobiografische verhaal 'Fietsmod', over opgroeien in een klein Duits stadje onder invloed van Britse subculturen en de bijbehorende muziek.

En als je begonnen bent over je eigen leven te gaan schrijven, leidt dat je ook snel naar de verhalen uit je familie, de verhalen die mijn ouders mij vertelden. Het feit dat de nalatenschap van mijn vader zoveel documentatie bevatte, stimuleerde me om er nog dieper in te graven.

Op basis van interviews en het familie-archief heb ik een tijdlijn gemaakt voor de grote en kleine gebeurtenissen van beide families van mijn ouders en deze aangevuld met de belangrijke momenten uit de oorlogsjaren in het algemeen, maar ook de specifieke oorlogsgebeurtenissen in hun woonplaatsen.

Thu 24 Aug 1939 0:00:00

- ◆ 125. Deutscher Angriff auf Polen; Beginn (strahlender Spätsommertag)
Fri 1 Sep 1939 0:00:00

- ◆ 126. Heinz Funcke verprügelt Andrea auf
Sep 1939

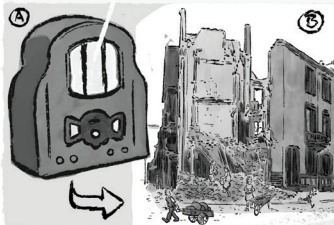
- ◆ 127. Kleo Dahmen zweites und drittes (Ritzhausen)
0:00:00 Fri 1 Sep 1939 - 24:00:00 Tue 30 Se

- ◆ 128. Zweiter Weltkrieg
0:00:00 Fri 1 Sep 1939 - 24:00:00 Mon

- ◆ 129. Kriensarklärung Großbritanniens und

Je zou deze tijdlijn een eerste schets van het verhaal kunnen noemen, een opeenvolging van gebeurtenissen. Daardoor besepte ik al snel dat de lotgevallen van mijn familie ook gedeeltelijk de gebeurtenissen uit de Tweede Wereldoorlog weerspiegelden.

Hier is de Duitse Reichs-zender en alle aangesloten senders. De Führer en Reichskanselier Adolf Hitler spreekt!

Om het grotere beeld te schetsen van één gezin uit de middenklasse en hun omgeving: hoe heeft de nazi-staat uiteindelijk bijna al zijn burgers medeverantwoordelijk gemaakt, en hoe hebben de oorlog en de gevolgen ervan deze generaties gevormd en getraumatiseerd?

Ik gebruik ook de originele bronnen als onderdeel van de plot, integreer originele citaten in dialogen, illustreer fragmenten uit brieven of gebruik gesprekken met mijn ouders als commentaar op wat er gebeurt. Originale documenten in de afbeeldingen onderstrepen de authenticiteit van het verhaal.

Het documenteren van de locaties is voor mij ook belangrijk omdat ze bij het lezerspubliek een zekere herkenning oproepen. Ondanks alle verwoestingen staan er gelukkig nog enkele gebouwen uit deze periode. Bij het weer tot leven brengen van de stemmen uit het verleden, vind ik het belangrijk om ook deze hedendaagse stenen getuigen in beeld te brengen.

Ook dit zijn sporen uit het verleden. Ze herinneren ons ook aan wat er toen is gebeurd en maken de geschiedenis zichtbaar.

Kon je de tijd maar stilzetten ...

In eerste instantie schrijf ik een script zonder afbeeldingen. Als ik al concrete beeld-ideeën heb, schrijf ik deze op als tekst of of maak ik schetsjes in kleine schetsboeken.

- Wo war ich?

Wir sind anscheinend in einem Büro oder Studio. Zwischen Zeichenmaterial, Teetasse und Papier liegt auch ein Smartphone. Drei Panels lang. Es wird aufgenommen, wieder weggelegt.

Schliesslich klingelt es, und wird direkt aufgenommen.

T. "Hallo Tina!"

"Seufz."

"Ja? ... Okay, ich komm!"

Es wird hektisch, im Stehen wird der Computer ausgeschaltet, die Jacke ungelenk, die Tür zugeschmissen, alles aus der ursprünglichen Perspektive. Tobirast aus dem Hauseingang, springt aufs Fahrrad.

Grossaufnahme der Stadt, durch die er fährt, mit gehetztem Gesichtsausdruck. (Ganze Seite, an der Kneipenecke. Het wet).

Er begegnet einem Kollegen mit seinen Kindern auf dem Fahrrad, der ihn fröhlich grüsst. "Heey!"

Er rast weiter an der Gracht entlang.

Zuhause stürzt er die Treppe hinauf, rast an dem Sofa vorbei, auf dem schon gepackte Tasche steht, stopft sich ein Brot in den Mund, greift sich die Tasche rast nach draussen. Er springt in sein Auto und rast los.

De bron werkt dus als uitgangspunt in dit geval voor een wandeling. Maar de bron alleen zou niet voldoen, ik moet altijd nog iets erbij verzinnen om er een verhaal van te maken. Daarvoor is ook dramaturgie nodig.

Helaas zei hij dat wel. Althans, dat schreef hij in een brief aan zijn zoon Eberhard. Het was voor mij geen optie dit weg te laten. Ik geloof immers dat er iets uit de geschiedenis te leren valt.

'Ik meen het!
Gedraag je fatsoenlijk en niet zoals ... als een Jood die elk meisje grijpt dat te krijgen is.'

En heb geduld met roekeloze kameraden, berisp ze misschien, maar speel nooit de moraalridder.

Als ik bijvoorbeeld een brief van mijn grootvader als basis voor een dialoog gebruik, neem ik soms enige vrijheid: het tijdstip en de omstandigheden van de uitspraken kunnen anders zijn, maar de inhoud van het gesprek weerspiegelt heel goed hoe mijn grootvader dacht.

Luister: vergeet niet wat we zeiden over je gedrag tegenover het andere geslacht. Helaas zijn er op dit gebied veel valse profeten.

Ach, Papa!

Door momenten in de dialoog die empathie oproepen, kunnen lezers hun eigen ervaringen herkennen, bijvoorbeeld in de scène waarin de vader zijn zoon uitleg wil geven over het leven.

En daarmee betreed ik natuurlijk het terrein van fictie: de specifieke dialogen die binnen het gezin plaatsvonden, zijn niet gedocumenteerd. Tegelijkertijd heb ik dialoog nodig om de personages te beschrijven, om hun menselijke kant en hun karakters te tonen om ze voor het lezerspubliek navolgbaar te maken.

Buik intrekken zoonmans!

Ik geloof dat de persoonlijke vergelijking van historische feiten met de eigen leefomgeving van de lezer de indrukken beter in het geheugen verankert, en de historische realiteit ook tastbaar maakt. Het is alsof je als lezer deelneemt via de protagonisten van het plot.

Op de laatste pagina van deze scène hanteer ik vervolgens een bepaalde abstractie. De omgeving verdwijnt geleidelijk. De lezers kunnen zich daardoor volledig concentreren op de inhoud van het gesproken woord.

Tegelijkertijd wek ik de indruk dat de vertrouwde omgeving van de jongeman oplost, waardoor hij in een geheel nieuwe omgeving terecht komt.

Je kunt alleen indruk maken door een goed voorbeeld te geven.

Dat zal de Sovjet-Unie blijken te zijn.

Van deze 'gratis' reis, zoals hij het noemt, stuurt Eberhard talrijke documenten naar huis. Belangrijke informatie over het leven maar ook over de gemoedstoestand van een Wehrmacht-soldaat aan het front.

Voor de
Bunker
niemand
mag
honger
lijden!
niemand
mag
bevriezen!

Ik breng niet alleen de bron zelf in beeld, zoals brieven en foto's, maar probeer zo getrouw mogelijk de taal en communicatiemiddelen uit die tijd weer te geven: briefpapier, schrift, documenten, postzegels. Daarmee wil ik er ook op wijzen dat dit verhaal 'echt gebeurd' is.

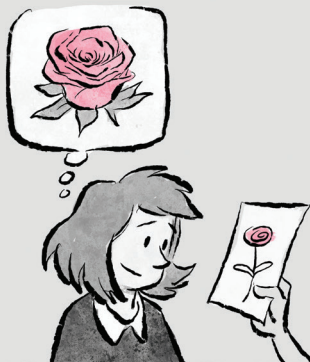
Ik probeer respectvol met het materiaal om te gaan, doe veel onderzoek en geef de beschreven omgeving getrouw weer. Maar ik neem automatisch door mijn manier van tekenen ook bepaalde vrijheden.

Een tekening is altijd een interpretatie. Maar daarin liggen ook juist de kansen:

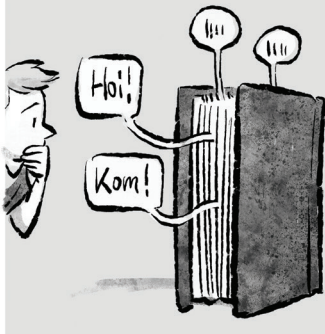
Dingen die niet in detail zijn overgeleverd, toon ik alleen maar als schets; ik laat het aan de lezers over om zich precies voor te stellen hoe zij het zich willen voorstellen.

Omdat het eindresultaat een leesbaar verhaal moet zijn, laat ik momenten, die ik niet belangrijk acht, weg, gebruik ik dramaturgie, zet ik beelden in een bepaald ritme en bouw ik spanningsbogen in waarvan ik niet weet of die hebben bestaan.

En bij de personages die mijn verhalen bevolken, bedenken ik dialogen die uiteraard niet concreet zijn overgeleverd. Maar wel de lezers iets bieden wat hen in het verhaal trekt.

Dit alles maakt het voor mij mogelijk om op basis van bronnen een tijd na te bootsen, te laten herleven en vast te leggen.

Zo sla ik het verleden op in een nieuwe vorm die de lezers helpt het verleden in te stappen. Ik probeer er een belevenis van te maken.

Ik benader geschiedenis dus minder vanuit een historische analyse, maar meer vanuit de persoonlijke ervaring. Het narratief is daarbij van wezenlijk belang.

Overigens is er een wezenlijk verschil tussen mijn verhalende strip en deze analyse in stripvorm. Gewoonlijk speel ik wel een rol in het verhaal, maar ben ik veel minder zichtbaar als auteur.

Ik ben dus niet echt een historicus, maar combineer verschillende disciplines: die van onderzoeker, bruggenbouwer, dramaturg, rekwisietenmeester, regisseur, vertaler, verteller, én illustrator.

Maar alles wat tijdens deze werkzaamheden ontstaat wordt pas een samenhangend verhaal als een lezer zich erin verdiept.

Door het lezen van woord en beeld komt geschiedenis - in mijn weergave - tot leven.

Om geschiedenis te beleven door je in te leven.

Als ik er tenminste in geslaagd ben.

Dat is aan jullie!

Toei! Trahmsen '26